

4. DECEMBRI apriņķ 100 gadi, kopš dzimis lielais vārda meistars, Latvijas PSR Tautas rakstnieks Andrejs Upits.

Ar Andreju Upiti saistās vesels laikmets latviešu literatūrā, arī tautas kultūras un sabiedriskajā dzīvē. Viņa sarakstītie darbi ir nozīmīgi un nopietni, izlasot tos, lasītājam paveras spilgta latviešu tautas dzīves aina gan laukos, gan pilsētā dažādos vēstures posmos.

Andrejs Upits ir pasaules mēroga novelists un tajā pašā laikā arī viens no vistautiskākajiem latviešu vārda māksliniekiem. Viņa noveles sakārtotas ciklos, kas ir vienoti smalkām iekšējām un ārējām saitēm, bet dominējošā ideja mākslinieciski izteikta atbilstošā kompozīcijā, kā arī attiecīgā tēlu sistēmā.

No dramaturģijas lappusēm neizdzēšama ir Andreja Upiņa traģēdiju triloģija, paliekoša nozīme ir rakstnieka talantīgajam devumam drāmā un komediogrāfijā, tāpat arī aizrobežu klasiķu un padomju autoru popularizēšanā, tulkojot un atdzejojot vērtīgāko no cittautu literatūras pūra.

Spilgti un neaizmirstami ir Andreja Upiņa radītie literārie tēli. Katrs no tiem nostājas mūsu priekšā, un mēs redzam dzīvu cilvēku — līdz pat viņa vissīkākajam

sejas vaibstam, dzirdam šo cilvēku runājami ar tikai viņam piemītošu balsis pieskaņu un valodu, izsekojam, kā romāna, noveles, drāmas darbības laikā šie cilvēki izmainās gan ārēji, gan iekšēji, un pilnīgi saprotama liekas viņu rīcība visdažādākajās dzīves situācijās.

Materiālu, ierosmi saviem darbiem Upits smēlies no savas sarež-

ģītās un daudzveidīgās dzīves pieredzes, kas, rūdijusies revolūciju un karu ugunis, padarījusi šo cilvēku stipru un nosvērtu.

Jau bērnībā rakstnieks iemīlējis visu neparasto un, apguvis lasītprasmi, ilgi kavējies grāmatu pasaulē.

Andrejs Upits mācījies Skrīveru pagastskolā, kuras skolotājs bija rakstnieks Jānis Purapuķe. Skolā Upits pavadīja astoņus gadus — pirmos trīs mācījās, bet pārējos aizvietoja Purapuķi klasē, turklāt brīvajā laikā pārrakstīja viņa sacerējumus. Kaut gan Purapuķes darbos bija daudz provinciālisma, tomēr Upits vēroja, kā pagastā zināmie notikumi tiek attēloti literārajā darbā.

Astoņdesmitajos gados latviešu literatūru ietekmēja marksistiskās un sociāldemokrātiskās idejas. Jaunās strāvas viņojumi aizplūda arī līdz Skrīveriem, bet Purapuķe kļuva aktīvs Jaunās strāvas pretinieks, tāpēc Andrejam Upitim tās centieni palika neskaidri un nesaprotami.

Jaunās strāvas sagrāves posms

Andrejam Upitim — 100

sakrīta ar pirmajiem Andreja Upiņa skolotāja darba gadiem un rakstnieka gaitu sākumu. Šajā meklējumu posmā tika sarakstīti ne vien garie stāsti, bet arī dzejoļi, feļetoni, literatūrvēsturiski raksti. Mazo cilvēku stāsti veido pirmo nozīmīgāko literāro devumu.

1905. gada revolūcija un it sevišķi smagais reakcijas laiks lika Upitim pārvērtēt savus uzskatus un dziļāk izjust tautas ciešanas, arvien nopietnāk pievērsties literārajam darbam un arvien stabilāk nostājoties uz kritizētāja reālisma ceļa.

Pēc pirmā pasaules kara Upits sarakstīja daudzus noveļu krājumus, romānus un traģēdijas.

Lielā Tēvijas kara laikā, evakuē-

ties uz Kstiņīnu, Upits sacerēja vairākus stāstus, noveles, traģēdiju «Spartaks», romānu «Zaļā zeme». 1943. gadā Upitim piešķīra Tautas rakstnieka nosaukumu. Līdz 1951. gadam Upits lasīja lekcijas Latvijas Valsts universitātē un vadīja ZA Valodas un literatūras institūtu.

Par milzīgo ieguldījumu latvie-

šu tautas kultūras, sabiedriskajā un zinātnes laukā Andrejs Upits apbalvots ar pieciem Ļeņina un četriem Darba Sarkanā Karoga ordeņiem. 1967. gadā Andrejam Upitim piešķirts Sociālistiskā Darba Varoņa nosaukums.

Rakstnieks miris 1970. gadā, apbedīts Meža kapos, taču Andreja Upiņa devums dzīves mūžīgi. Viņa darbi tulkoti visdažādākajās pasaulē tautu valodās un vēsti par mūsu tautas dzīvi un centieniem.

Zinātniskās, sabiedriski politiskās literatūras abonementā pašlaik atvērta literatūras izstāde, kas veltīta A. Upiņa simtgadei. To varēs apskatīt līdz jaunajam gadam.

M. ZUBKOVA